

Paul Ricoeur: una hermenèutica del si mateix històric en front del conflicte de les interpretacions.

Breu biografia.

Filòsof francès, nascut a Valence el 1913, fundador d'una hermenèutica filosòfica entesa com a filosofia de la reflexió. Va morir l'any 2005.

Orfe des de molt petit, va estudiar a Rennes i es va llicenciar en filosofia l'any 1935, moment a partir del qual va ensenyar en diversos instituts de batxillerat. L'any 1939 va ser mobilitzat per participar a la Segona Guerra Mundial. Va ser empresonat i va estar detingut a Polònia i Alemanya durant quatre anys, època que va aprofitar per traduir obres de Husserl. A la seva tornada a França va ser un dels animadors de la revista "Esprit", tribuna de l'existencialisme cristià, i amic dels responsables Emmanuel Mounier. El 1956 va aconseguir la càtedra de filosofia de la Sorbona de París, després d'haver ensenyat a la universitat d'Estrasburg (1950-55). El 1966 deixa la Sorbona per participar en la creació de la universitat de Nanterre, que va ser el punt d'inici del moviment del "maig del 68". Tot i participar de l'esperit de canvi del moviment estudiantil, els seus alumnes el van criticar i menysprear, raó per la qual, desenganyat d'aquest moviment va marxar a ensenyar als EEUU on, entre altres llocs, va professar en el departament de teologia de la Universitat de Chicago.

Un recorregut arborescent.

Es a dir, l'hermenèutica i el pensament de Ricoeur es desenvolupen en forma de ramificacions, com les rames d'un arbre. No és un autor que exposi els seu concepte d'hermenèutica en un o dos llibres, com Gadamer en "Veritat i mètode" sinó que es desenvolupa a través de molts llibres en un període de quasi 60 anys . Per tant, pot semblar més difícil trobar el rovell de l'ou del seu pensament que no pas en Gadamer; que presenta una teoria més sistemàtica. Ricoeur s'interessa per una gran diversitat de temes des de la filosofia de l'existència fins a la ètica, passant per la interpretació de la Bíblia o el psicoanàlisi. Hi trobem una sobreabundància de temes; però també hi ha una unitat.

L'hermenèutica apareix a partir del llibre segon de <<Finitut i culpabilitat>>, 1960. Aquí comença el gir, l'empelt, d'hermenèutic en la seva obra. El motiu de fons és que l'ego, el jo, no es pot conèixer directament per introspecció, mirant-se cap a dins, sinó que només es pot comprendre mitjançant la interpretació dels gran símbols (1): Adam i Eva, Job, l'orfisme, que intenten donar sentit al problema del mal.

Per tant, **la primera definició d'hermenèutica**, per a Ricoeur, va consistir **"en el desxiframent dels símbols, entesos com a expressió de doble sentit**. Des d'aquest punt de vista, la interpretació "és el treball del pensament que consisteix a desxifrar el sentit ocult aparent, a desplegar els nivells de significació implicats en la significació literal".

Ricoeur escriu: **«El símbol dóna a pensar»**: El símbol ens fa pensar. Aquesta sentència diu dues coses; el símbol dóna; no sóc jo qui li posa el sentit, és ell qui el dóna; però allò que dóna és un donar a pensar, donar un què pensar. A partir d'aquesta donació o posició, la sentència suggereix, alhora, que tot està ja dit en enigmes i que és necessari tornar a començar i recomençar en la dimensió del pensar.

Ricoeur sempre es va resistir a convertir l'hermenèutica en una ontologia, segons el pensament de Heidegger, a és a dir a confondre l'hermenèutica amb la realització fonamental de l'existència.

Segons ell aquesta “vehemència ontològica” perdria de vista l'orientació epistemològica (Ja sabem que la epistemologia és la part de la filosofia que s'ocupa del estudi de la validesa i naturalesa del coneixement científic.) i, en conseqüència, crítica de l'hermenèutica de Ditley.

Una fenomenologia que es torna hermenèutica:

Per tant, no obstant i la seva resistència a l'hermenèutica de Heidegger, Ricoeur defensa la idea d'un gir hermenèutic de la fenomenologia (Aclariré que per a Husserl i la seva escola, la fenomenologia era un mètode descriptiu, fundat en la intuïció, que pretén arribar a les coses mateixes, o sigui a la seva essència, superant l'àmbit d'allò que és purament subjectiu.)(p 343 Cam). Aquest gir es justifica en Ricoeur a partir de la impossibilitat d'un accés directe als fenòmens i al ego, al jo, mateix. Per tant Ricoeur es proposa desenvolupar una fenomenologia hermenèutica que pren la via de les objectivacions. És a dir, mirar les dades, els esdeveniments, els fenòmens etc. amb independència de reflexions, sentiments, etc, propis del l'observador; com el rodeig o la volta que cal donar pel coneixement d'un mateix.

Encara que Ricoeur fa aquest gir, (pl 111 Grondin) no hauríem d'oblidar els pressupostos sempre fenomenològics de l'hermenèutica.

El conflicte de les interpretacions :l'hermenèutica de la confiança i de la sospita:

Però, com podem interpretar les objectivacions de sentit ? Com sabrem que una determinada interpretació és la correcta? De fet aquesta era la qüestió de l'hermenèutica clàssica i serà també la qüestió de Ricoeur. Ricoeur va voler destacar dues maneres diferents d'interpretació, en aparença incompatibles:

La primera es basa en l'hermenèutica de la confiança: s'accepta el sentit tal com s'ofereix a la comprensió. Seria el cas de la exegesi bíblica o dels textos antics, que es dedica a la comprensió del sentit en el sentit més ple. En aquests casos es tracta de traduir el missatge llunyà al llenguatge dels nostres dies. Tal com va dir Gadamer, l'hermeneuta “fusiona horitzons”, és com un barquer que uneix la costa d'un mar amb la riba oposada. Que tradueix escrits, posem per cas, de 3.000 anys endarrere al llenguatge dels nostres dies. Que els fa entenedors per un català d'avui.

La segona interpretació s'oposa a l'anterior i Ricoeur l'anomena “l'hermenèutica de la sospita”, que desconfia del sentit tal com se li ofereix perquè pot enganyar a la consciència. Allò que sembla veritat, allò que es veu a primera vista, pot ser que no sigui la veritat. Per tant, agafa pic i pala i comença l'excavació. Cal fer arqueologia subterrània. Què hi ha a sota, amagat,? Hi troba restes d'arqueologia ideològica, social, pulsional o estructural. Aquest és el tipus d'hermenèutica que defensaven els “mestres de la sospita Feuerbach, Marx, Nietzsche, Freud i l'estructuralisme. Cal buscar què hi ha de veritat en allò que, d'entrada, ens sembla clar. No es tracta tant de comprendre com d'explicar que hi ha realment de veritat, de secretisme i repressió, en el fenòmens de la consciència. **L' idea de Ricoeur és que cal anar a l'escola de la sospita si volem destruir les il·lusions de la consciència ingènua.**

Paul Ricoeur: els mestres de la sospita

- Marx descobreix la ideologia com a falsa consciència o consciència invertida.
- Nietzsche desemmascara els falsos valors.
- Freud posa al descobert les disfresses de les pulsions inconscients.

En definitiva, Marx ens ensenya a desconfiar de les relacions socials, Nietzsche dels principis morals i Freud de nosaltres mateixos. Tots tres varen alimentar la cultura de l'interrogant. Ens convidaven a mirar fora de l'espai d'allò que era visible.

Ricoeur escriu: «Per a qui ha estat format per la fenomenologia, la filosofia existencial, la renovació dels estudis hegelians, les investigacions de tendència lingüística, la trobada amb la psicoanàlisi constitueix una sotragada considerable. No és tal o tal tema de reflexió filosòfica el que és posat en dubte, sinó el conjunt del projecte filosòfic. El filòsof contemporani troba a Freud en els mateixos paratges que a Nietzsche i a Marx; els tres s'erigeixen davant d'ell com els protagonistes de la sospita, els que arrenquen les màscares. **Ha nascut un problema nou; el de la mentida de la consciència el de la consciència com a mentida;** aquest problema no pot figurar com un problema particular enmig d'altres, perquè allò que és posat en dubte de manera general i radical, és allò que se'ns apareix, a nosaltres, bons fenomenòlegs, com el camp, el fonament, com l'origen mateix de tota significació; em refereixo a la consciència».

(Herméutica y psicoanálisis.)

La divisa per a Ricoeur durant els anys 60 va ser “ explicar més per a comprendre millor”

Una nova hermenèutica de l'explicació i la comprensió, inspirada en la noció de text.

A diferència de la primera etapa interpretativa de Ricoeur que dedicava a la interpretació i desxiframent de símbols de doble sentit, ara s'ocuparà de la interpretació dels textos. Per tant la definició de l'hermenèutica en Ricoeur, en aquesta època dels **anys 70 serà : “ és la teoria de les operacions de comprensió relacionades amb la interpretació dels textos”**. Què és un text, per a Ricoeur ? Tot allò que és susceptible d'ésser comprès pot ser considerat un text; no solament els escrits, sinó també l'acció humana i la història que només seran intel·ligibles en la mesura que es puguin llegir com a textos. Per tant, entén la identitat humana com una identitat essencialment narrativa. La teoria del relat històric desenvolupat als anys 80 permetrà aportar una nova resposta a la qüestió directriu de tota filosofia reflexiva. **Qui sóc jo?** (Aquesta és la gran qüestió del sentit.!)

La hermenèutica de la consciència històrica

El jo que trobem, que es mostra, en l'hermenèutica de la sospita i del distanciament és, amb tota certesa, un *cogito, pensament*, trencat, fragmentat, romput, diu sovint Ricoeur. Aquest jo, que és el nostre, ha de renunciar a l'ideal d'una transparència integral; però no pot deixar de comprendre's a partir de les objectivacions de sentit, dels grans textos literaris, filosòfics i religiosos, transmesos per la història de la humanitat i en els quals s'hi configura la seva experiència radical de la temporalitat (dic. plana 1519). Presenta aquesta nova branca de l'arbre, aquesta nova concepció de l'hermenèutica, en “ Temps et récit “ (Temps i narració) 1982-1985. Cal interpretar aquesta concepció en la noció de text exposada en el punt anterior: de “l'explicar i del comprendre”. **O sigui el jo només pot donar sentit a al seva experiència radical i inevitable del temps per la mediació de la configuració narrativa..**

L'hermenèutica narrativa de Ricoeur subratllava vigorosament aquests dos aspectes: Primer, el caràcter tràgic de la condició humana que no arribarà mai a una comprensió total d'ella mateixa i, segona, la resposta de l'home a aquesta aporia. (mot grec que significa “ absència de camí “ i que empraven els filòsofs grecs per a designar aquells problemes que presenten una dificultat lògica insuperable). I quina és aquesta resposta? Doncs és la part d'iniciativa que li correspon, no obstant i totes les dificultats, com a home capaç que és. **Aquests dos moments es creuen en una “hermenèutica de la consciència històrica”**. Ricoeur li reconeix a Gadamer el mèrit d'haver insistit precisament en el concepte << ésser-marcats-pel-passat>>. O sigui per la història. Som els agents de la història en la mesura que som els seus pacients: << mai hi som en la condició absoluta d'innovadors, sinó sempre primerament en la condició d'hereus >> Aquesta situació es deu

a la nostra condició lingüística: << **El llenguatge és la gran institució, -la institució de les institucions-que ens ha precedit des de sempre a cada un de nosaltres**>> No solament depenem del sistema de la llengua , sinó també de << de les coses ja dites, escoltades i rebudes>>. La comprensió és sempre el resultat d'una fusió d'horitzons entre el passat i el present. Som hereus de la tradició, de la identitat narrativa que hem heretat de la història i que està tancada . Depèn també de la resposta que nosaltres hi puguem aportar. El que queda el descobert aquí és la **dimensió ètica de l'home capaç**. **Aquest serà l'últim punt de les reflexions hermenèutiques de Ricoeur. La pregunta de la filosofia reflexiva “Qui sóc jo” donarà lloc a la pregunta no menys hermenèutica que ètica: “Què puc fer? “**

Una fenomenologia hermenèutica de l'home capaç

No som únicament els hereus passius de la història. Ens està reservat un espai d'iniciativa. Una hermenèutica de la consciència històrica ha de desembocar en una fenomenologia de l'home capaç. Ricoeur parteix dels usos principals segons els quals és diu “ **jo puc**”: << Puc parlar , puc fer,, puc contar, puc fer-me responsable de les meves accions i fer que em siguin imputades com el seu verdader autor>> Aquests quatre usos obren , respectivament, els camps de la filosofia del llenguatge, de la filosofia de l'acció, de la teoria narrativa i de la filosofia moral.

Ara bé el títol general del projecte filosòfic de Ricoeur segueix sent el de una “hermenèutica de la ipseïtat” o sigui: el conjunt de propietats que caracteritzen a un ésser en la seva individualitat única, dit també principi d'individualització, que recorda la idea de Heidegger del principi de la “facticitat”, és a dir, des del propi existir, des de l'existència.

Hi podem veure en aquesta ontologia hermenèutica de l'home capaç el punt d'arribada dels diversos camins recorreguts per Ricoeur. Aquesta hermenèutica del si recorda encertadament que “l'ésser-marcat- pel- passat “, sobre el que va insistir Gadamer, no és la única determinació de la consciència. L'home pot configurar el seu món, es a dir el seu present; però també el seu passat, mitjançant la memòria, el perdó i el reconeixement. Havent après bé les lliçons essencials de l'escola de la sospita, aquesta hermenèutica abandona , una vegada per totes, la falsa il·lusió d'una plena possessió de si mateix per la reflexió. Això no porta a una resignació fatalista en front del destí implacable del treball de la història.. El contrari , ens ajuda a redescobrir els recursos ètics del <<**si mateix capaç**>>en front del mal i la injustícia que l'envolta.

La dimensió ètica d'aquesta hermenèutica del si mateix recau sobre el sentit, o sigui, sobre la raó d'ésser, la finalitat. Ricoeur desenvolupa una ètica que es caracteritza per << la intencionalitat de la vida bona amb i per a un altre en institucions justes >>. Ara bé aquest sentit de la justícia i de la vida bona no cauen del cel. Ricoeur ens fa veure que, si una hermenèutica sense ètica és buida , una ètica sense hermenèutica es cega.

Resum del Capítol VII de llibre de Jean Grondin “¿ Qué es la hermenéutica ?

Narcís Maymí Callús, 27 de Març de 2010

Notes personals

- 1) Crec que “símbol” equival a “mite“, dels qual n'està farcida la història i totes les religions, inclosa la cristiana.
- 2) Sentit (raó d'ésser,finalitat). -- “En si” (Expressió que indica la realitat objectiva, material, en tant que independent del subjecte humà i del seu coneixement d'aquesta realitat. (D.GEC) Es refereix a la seva verdadera naturalesa i no a la seva aparença)